

Graasténeræble. Gul Graastener.

Littr. o. Syn.: Blandt de talrige Skrifter, hvori foreliggende Æble beskrives, indskrænker jeg mig til at nævne følgende:

1. Gravensteiner, C. C. L. Hirschfeld, Handbuch etc. 1788, S. 195.
2. Gräfensteiner, Diel, Kernobstsorten VIII, 1806, S. 8.
3. Grafensteiner, 111. Handbuch Nr. 8.
4. do. Engelbrecht, Apfelsorten, S. 32.
5. Gravensteinsäpple, Eneroth, Handbok 1896, S. 112.
6. Almindeligt eller gult Graastensæble, Bentzien. Håndbog, S. 181.
7. Gul Gravensteen, Den danske Frugthave Nr. 12 med fortrinlig Afbildning.
8. Gravensten (Graastener), Bredst. Nr. 30.

Historie: Den Uoverensstemmelse, der er til Stede mellem Haveejere og Frugtelskere om den rigtige Form for Navnet på dette vort berømteste Æble, må det på dette Sted være mig tilladt at komme lidt nærmere ind på, så meget mere som jeg holder på, at Formen Gråstener er den eneste rigtige, og jeg skal søge at begrunde, hvorfor jeg gør det.

Sortens Oprindelse: Den kan enten være indført som Podekvist eller som Frø, sået på Stedet. Den almindelige Tradition er denne, at Sorten er kommen til Gråstén som Kvist og under Navnet »Ville blanc«, sendt af Grev Karl Ahlefeldt, der på en toårig Rejse til Italien, Frankrig og Spanien sammen med eller som Hovmester for Prins Carl af Danmark, Broder til Kong Frederik IV, skal have sendt Kvistene hjem fra Italien til sin Broder Christian Ahlefeldt, som den Gang ejede Graastén. En Efterkommer af daværende Lærling i Slotshaven, Petersen, som levede i Sønderborg og døde sidst i Halvfjerserne, har meddelt Gartner A. D. Livoni i Sønderborg, at det var Tradition i hans Familie, at nævnte Lærling havde været med til at pode det første Træ med de Kviste, som Grev Ahlefeldt havde sendt. Sorten kaldtes efter den Tid på Stedet »Grevens Æble«. Den ovenfor omtalte Rejse endte i København den 4 April 1699, og herefter må Sortens Indførelse altså være foregået 1698 eller 1699. Efter Karl Ahlefeldts Død 1722 - han havde arvet Godset efter Broderen — gik Ejendommen konkurs og købtes af Hertugen af Augustenborg. — Efter andre Beretninger skal Sorten være indført fra Holland, noget, jeg vilde finde mere sandsynligt; hvilket der imidlertid er det rigtige, vil næppe nogensinde kunne oplyses.

Om *Navnet* følgende: At Æblet har Navn efter Slottet i Sundeved, den gamle Ahlefeldtske og senere hertugelig« augustenburgske Besiddelse, derom synes der ikke at herske nogen Uenighed. Det gælder altså kun om at få det Spørgsmål klaret, hvorledes Slottets ældste Navn har lydt, thi her ligger hele Tyngdepunktet.

Straks efter at det Hefte af Bredsteds Håndbog, hvori Sorten beskrives, var udkommet, henledte jeg afdøde Rigsarkivar A. D. Jørgensens Opmærksomhed på den Bredstedske Skrivemåde af Navnet. Jørgensen var født og opdraget på Gråstén, og som den fremragende Historiker han var, mente jeg, han var den rette Mand til at klare Spørgsmålet. Han tog da også kraftigt til Genmæle mod Gravenstensnavnet i en Artikel i Nationaltidende for 20 Marts 1891, den fordanskede Form af Slottets tyske Navn, som Bredsted havde benyttet.

Samme Sag havde Rigsarkivaren tidligere behandlet i en Artikel, som findes i »Vort Havebrug« 1887, S. 191, altså længe før Bredsteds Bog var udkommen. Forf. oplyser heri, at Slottets længst og ældst kendte Navn er Grauestein (nævnt første Gang År 1600). »Samme Navn gentages mange Gange i de følgende 50—60 år;

Grauwstein, Grouwstehen, Grawstein osv. . . . den høj- eller plattyske Gengivelse af Slottets danske Navn: Gråstén. Dette udtales i Sønderjylland, både på selve Stedet og overalt som Gråsten, med Vægten på *sten*. Som sammensat Ord kendes en Gråsten ikke, den kaldes i Folkesproget »Kampesten«. Navnet hidrører derfor vistnok fra en Samling af hedenske Stensætninger i den såkaldte »Troldelekke«, hvor den ældste Herregård lå. Navnet gik snart på Tysk over til at skrives Grauenstein, eller som man den Gang i Regelen stavede Grawenstein (Grauenstein), en Form, som tyske Forfattere i den nyeste Tid atter har optaget i den rigtige Erkendelse af Navnets oprindelige Danskhed. Den fordanskede Form Gravenstén er fuldstændig meningsløs, da den hverken er det ene eller det andet.«

»En fuldkommen pålidelig Efterretning om det efter Byen opnævnte Æble haves i en Artikel i Niemanns »Schleswig; Holsteinsche Vaterlandskunde« for Året 1772 af Gartneren N. Vothmann. Han fortæller der, at Æblet stammer fra *Slotshaven* i Gråstén, i hvilken hans Fader var i Lære. Den Gang var endnu den oprindelige Abild til, som havde givet Sorten Navn, og den var indført fra -Italien. Den kaldtes »Ville blanc«. Vothmann indførte den ved Podekvist i sin egen Frugthave i Sønderborg og kaldte den »Gråstener«. I Slutningen af forrige (det 18de) Århundrede blev Frugten udbredt over Hertugdømmerne, Danmark og Nordtyskland.«

»En nærmere Tidsbestemmelse findes i Gudes Bog (ikke Goede, som der står hos Bredsted) om Sundeved 1778. Her siges nemlig, at Æblet er indført af Grev Karl Ahiefeldt, og der tilføjes: fra Holland. Dette sidste er uden Tvivl urigtigt (er måske dog rigtigt, da det vides, at Greven på sin Rejse lagde Hjemvejen over Holland. M.). Opgivelsen af en Ahlefeldt som den, der har indført det, er meget sandsynlig, da Greverne i det hele anvendte ualmindelig meget på deres Haver. Men herved sættes Indførelsen til før 1722.« Såvidt Rigsarkivar Jørgensen.

Hertil kan føjes, at Sagnet på Als siger, at når de alsiske og sundevedske Bønder hos Vothmann vilde købe Træer af Sorten, forlangte de »et af de Gråstener Træer«, hvorfor V. heraf tog Anledning til at give Sorten sit nuværende Navn. — At Udtrykket »Gråstensæble«, som jo også er en urigtig Form, skulde give Anledning til at tænke på en Frugt af Gråstén (Kampesten), er for barnlig en Tanke, til at den behøver at imødegås.

I det Kielske Haveselskabs Månedblad for Februar 1886 meddeler en Pastor Mühlenhardt fra Schönkirchen: »I Følge en Tradition i den hertugelige Familie, som er meddelt mig af den afdøde Hertug Friedrich, har en af de slesvig-holsten-augustenborgske Hertuger i det 17de århundrede hjembragt 17 Æblekærner fra Italien, som han derpå havde lagt i Gråsten. Af disse Kærner voksede en eneste, og af den fremkom det såkaldte Gråsteneræble.« At en sådan Tradition kan være fremstået i nævnte Familie, er troligt nok, men »historisk« er den ikke, da Slottet den Gang var i den Ahlefeldtske Families Besiddelse.

Forhåbentlig vil den grimme Form Gravenstensæble af Navnet på vort værdifuldeste Æble forsvinde, når det går op for Folk, at den er en meningsløs Fordanskelse af det tyske Grauenstein, en Form, der skurrer i alle danske Sønderjyders, særlig Alsingeres og Sundeveders Øren, idet den er fremmed for Folk i Stedets Hjemegn, og upassende fordanske Folk at benytte, især i vore Dage, da Kampen for dansk Sprog er så hård i de pågældende Egne. Danske Planteskoleejere kan bidrage deres dertil ved at benytte den rigtige Form i deres Kataloger.

Beskrivelse af Frugten: — Størrelse: i bedste Udvikling 84 mm bred, 80—81 mm høj, Gennemsnitsfrugter dog noget mindre, alt efter Årets Vejrlig eller Træets Alder og Størrelse. — Form: mere eller mindre afstumpet rund, skal om end kun tilsyneladende se højbyggt ud, noget den sjældent er; Bugen findes på eller lidt under Midten, Tværnsnit mere eller mindre kantet— Bæger: stort, halv eller helt åbent, Blade lange, brede, holder sig længe grønne, fint uldede, bøjer indad, opad, slår Spidserne udad, slutter ikke altid ved Grunden; Hulen middelvid, dyb, Ribber rundede, løber helt ned over Frugten, Tværnsnit kantet. — Stilk: kort, rager sjældent ud over Hulens Rand, kraftig, grøn med brunt, fint dunet; Hulen dyb, middelvid eller snæver med brunlig Strålerust. — Hud: fin, voksgul eller guldgul, Solsiden stænket og kortstribet af et smukt rødt, jo mere ægte Frugten er, des mindre og tyndere er det røde; Skyggefrugter mangler ofte rødt; Punkter fine med smal Hov, få. Ofte anføres de sorte Vandpletter som et ægte Gråstener tegn, de skal dog helst ikke findes, da de hidrører fra Fusikladiumsvampens Angreb. Kraftig, fin, ejendommelig dejlig Lugt. Stærkt fedtet. — Kærne hus: lille i Omkreds, bredt tenformet. Aksen vid, så Kærnehuset er vidtåbent. Rum smalle, tilspidsede mod begge Ender, Vægge lidt sprængte, Kærner langt ægformede, mørkebrune, oftest golde. — Bægerrør: kegleformet, når ofte til Aksen, Tråde under midtstillede. Griffel kortkløvet, tæt håret i Delingsstedet, svagere på den sammenvoksede Del. — Kød: hvidt med gult Skær og gule Årer, skørt, overflydende af Saft, i gode År næsten smeltende, sødt vinsyrligt med en

ubeskriverlig rig, fin, bæragtig Aroma, som bedst betegnes ved »gråsteneragtig«. — Modningstid: midt i Oktober til midt i Januar. — Værd: fineste Bordfrugt og højt betalt Salgsfrugt; som Køkkenfrugt uden Lige. Frugten opnår sin fineste Velsmag i Landene langs Østersøens vestlige Del, i Trondhjemegnen er Smagen næsten for kraftig, og i Vinegnene er Frugten nærmest Sommerfrugt.

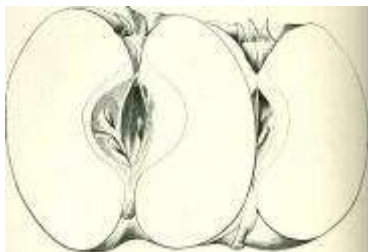

Fig. 62. Gul Graastener.

Træet vokser stærkt og kan blive meget stort, det er hårdført og kan trives selv på Steder, hvor Vinden har frit Spil. Mere herom nedenfor. — Årsskud: ikke talrige, lange, tykke, knæede, uldede mod Spidsen, rødligbrune på Solsiden, olivengrønne på Skyggesiden, spredte, små, gule Barkporer. — Bladknopper: store, tilliggende, hviduldede. — Blade: store, ovale med påsat kort Spids, mørkegrønne, hvidfildede på Undersiden, but eller rundt savtakkede; Stilke korte, tykke, rødlige, tæt dunede eller næsten uldede. — Frugtknopper: kegleformede, store, med fildede Knopskæl. — Blomsterne er meget store og meget smukke, ofte 4—5 Cmtr. i Gennemsnit. — Som bekendt lader Træet vente længe På sig med Frugt, dyrket på Dværgrod indtræder Frugtbarheden dog tidligere, ligesom man nu har Varieteter med samme gode Egenskab.

Gråsteneræblet har været dyrket her i Landet, sålænge Sorten i det hele taget har været udbredt, og det er, navnlig i Slutningen af det 18de Århundrede, at der er bleven plantet en Mængde Træer heraf, rimeligvis forskrevne fra eller dog oprindelig udgåede fra Voithmanns Planteskole i Sønderborg; et ikke ringe Antal af disse Træer lever endnu i gamle Haver. Det er ikke alene til Herregårdshaver og andre større Haver at Sorten har fundet Vej, gamle Træer træffes også i ældre Landsbyhaver, selv i meget afsides liggende Egne. I Præstegårds- og Herregårdshaver i Vestjylland, selv tæt ved Vesterhavet har jeg fundet gamle Gråstenertræer, så det med Sandhed kan siges om Træet, at hvor fordringsfuldt det end må siges at være med Hensyn til Jordbund, hårdført er det, og stort og gammelt kan det blive.

Som Eksempel på hvor stort og gammelt Træet kan blive, og i hvilke afsides Egne man kan træffe sådanne Gamlinger, kan anføres følgende: I en Gårdmandshave mellem Overby og Yderby på den smalle Sællands Odde findes et sådant gammelt Gråstenertræ, som jeg målte 1893. Stammens Omfang var da i 3/4 Mtr.s Højde ca. 3 Mtr. i Omfang, de 4 Hovedgrene henholdsvis 108, 137, 200 og 81 Cmtr. i Omkreds; en femte Hovedgren var på Grund af Byggeforetagender savet af for nogle År siden, men Snitfladen viste, at den også havde været stor. Den største af Hovedgrenene delte sig igen i 4, som målte 94, 73, 92 og 102 Cmtr. i Omkreds. Træet står tæt op til en Ladebygning, der giver Læ fra Øst, ellers står det udsat for alle Vinde. Det er det største Gråstenertræ, jeg har truffet. Et andet gammelt Træ i Hagedstedgårds Have ved Holbæk måler 2 Mtr. i Stammeomfang og Kronens Radius er ca. 9 Mtr., men lignende Træer er ikke så sjældne.

Som bekendt er Træet meget villigt til at blomstre uden derfor at sætte nævneværdig Frugt; sørger man for at tilføre det rigeligt Vand under og efter Blomstringen, kan en god Frugtansættelse også ventes. I Holsten planter man derfor, når Forholdene tillader det, Gråstenertræer på ikke altfor fugtige Enge og således, at man kan overrisle Jorden, når det påkræves. En sådan — muligvis tilfældig — Plantning har jeg også engang truffet her på Sælland ved Billesborg.

I mindre Haver bør man dyrke Træet som Dværgtræ især i temmelig ubeskåret Buskform. I så Tilfælde kan man lettere komme Træet til Hjælp både med Vand og Gødning.

Man hører ofte ældre Folk sige, at tidligere var Gråsteneræblerne bedre end nutildags. Mon det ikke hidrører fra, at man får de fineste Æbler af ældre og gamle Træer, samt at Fusikladiumsvampen den Gang ikke hærgede Træerne så stærkt som nu, så de i langt videre Udstrækning beholdt deres Blade til normal Løvfaldstid.

Ja, Træet er meget udsat for Angreb af nævnte Svamp. Herpå bør man søge at råde Bod ved gentagne Sprøjtninger med sur Blåstensopløsning og Bordeauxvædske, samt ved at holde Træerne i sund og rask Vækst gennem Tilførsel af passende Gødningsstoffer.

På Als hed det sig i min Barndom og Ungdom, at man skulde pode Gråstenertræer på Sødæbleunderlag, så fik Frugten en finere Smag. Jeg har aldrig haft Lejlighed til at gøre Forsøg i den Retning, hvorvidt der er nogen Forbindelse hermed og med den Kendsgerning, at så mange Frøtræer af Sorten enten giver Frugter, der i højere eller ringere Grad ligner Moderen eller også Sødæbler, tør jeg ingen Mening have om. Af de 54 Filippa Frøplanter, som Bredsted efterlod sig, blev som alt berørt under Omtalen af Filippa et ikke ringe Antal Sødæbler.

I Norge dyrkes Sorten så langt nordpå som til de varme Dale mellem Fjældene ikke langt fra Trondhjem. Smagen bliver der meget kraftigere end her i Landet om end næppe finere. Denne Forøgelse af Fyldighed i Smagen sker dog ikke på Størrelsens Bekostning. En Frugt fra Lier Landbrugsskole, udstillet på Udstillingen i Malmø 1900, målte 105 mm i Bredden og 86—87 mm i Højden, så store Gråsteneræbler er næppe nogensinde avlet i Danmark.

Den Folkeyndest, hvori Gråsteneræblet står, har rimeligvis bevirket, at der er fremkommen såmange Gråstenervarieteter ved Frøudsæd. En Del af disse afviger betydeligt fra Moderfrugten både i Smag, Form og Farve, flere af sådanne er beskrevne i dette Arbejde under nu vedtagne selvstændige Navne, såsom **Arreskovsæble, Rolund, Tranekær, Kammaæble** o. fl., medens andre, der har beholdt Gråstenerkendingsnavnet vil blive omtalt nedenfor. De fleste af disse sidste adskiller sig dog kun ved Farve og Form fra Moderen, medens Smagen ligner dennes, sjældent eller aldrig overgår den.

En stor Mængde »uægte Gråstener« træffer man rundt om i Haverne, mange af disse har tildels Form og Udseende fælles med Modersorten, derimod skorter det meget på Smagen, som meget mere ligner Borgherreæblets (Flammet hvid Kardinal), det Æble, som meget taler for, er Moderfrugten til Gråsteneræblet. Som ovenfor berørt bliver også en stor Del af Frøfrugterne Sødæbler.

Aarhus Gråstener.

Hjem: Sorten har jeg modtaget fra Gartner Chr. Jespersen, Vesterbrogade 88, Århus. Træet er ungt, sået af Gråstenerkærner, det bar tidligt og har en kraftig Vækst, som minder om Moderens.

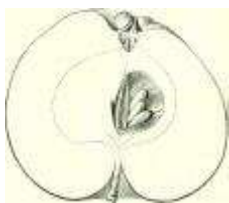

Fig. 65. Aarhus Graastener.

Beskrivelse af Frugten:— Størrelse og Form: mere end middelstor, 75 mm bred, 64 mm høj, flad, rund Kegleform eller rundt ægformet, Bug nærmest Stilken, den ene Side stærkere udviklet.— Bæger: lukket, Blade brede, korte, bøjer indad, slutter Spidserne sammen, grønne, glatte, adskilte ved Grunden; Hulen næppe middeldyb, middelvid. Ribber små, taber sig hurtigt, Tværnsnit rundt. — Stilk: kort, ret kraftig, grøn med brunt, glat; Hulen dyb, snæver, kun med Spor af Rust. — Hud: grønlig lysegul, næsten over det hele stænket med et mørkt karmoisinrødt, hvori utydelige Striber; Punkter fine med smal Hov, små Rustfigurer træffes. Kraftig Lugt Svagt fedtet. På Træet med hvid Dug. — Kærnehus: rundt løgformet. Aksen snæver, Rum lidt afrundede opad, but tilspidsede nedad, Vægge sprængte, Kærner store, lysebrune, indtil 5 i hvert Rum. — Bægerrør: en lille Kegle, Tråde midtstillede. Griffel | kløvet, glat. — Kød: hvidt, næst Bægeret lidt rødligt, meget saftigt, marvet, vinagtigt, mindende en Del om Moderen. — Modningstid: September—Oktober. — Værd: god Bordfrugt, kan betragtes som en tidlig Gråstenervarietet.

Faaborg Graastener.

Littr. o. Syn.: Gartner-Tidende 1906, S. 89. Syn.: Hekriaæble.

Hjem og! Historie: Sorten har jeg modtaget fra Gartner Leonhard i Fåborg, han skriver: »Sorten er fremkommen ved Frøudsæd af Gråstenerkærner for 80 År siden, omtrent 1825 i en privat Have, fra hvilken Træet senere blev flyttet til en Gårdsplads. Det har en kraftig Vækst, og uagtet den dårlige Vokseplads har det båret hvert år. Jeg blev opmærksom på Sorten ved engang at beskære Træet og se Frugten i Februar. Senere er Modertræet falden for Nybygninger. Et Træ, det eneste, der vides at være bleven formeret fra det, står i en Have tæt ved Havet uden Læ og bærer næsten hvert år udmærket, det har tillige en sund og kraftig Vækst. Jeg har med Forundring bemærket, at Forædlingens Frugter er mere fladtrykte, end Modertræets var. Smag, Lugt og Farve minder meget om Moderens, Træet er derimod meget tidligbærende og begyndte allerede hermed i Fireårsalderen. Der, hvor Træet står, er Opfyldning af Blåler, Grus og Sten med ca. 3/4 Alens Muld over.«

Beskrivelse af Frugten: — Størrelse og Form: i god Udvikling 73—75 mm bred, 66—75 mm høj, Bæger under Midten, den ene Side altid stærkere udviklet. — Bæger: lukket, stort, Bladene brede, grønne, svagt dunede, dækker over Røret; Hulen dyb, snæver eller næppe middelvid, Ribber middelstore, enkelte ofte mere fremtrædende, Biribber oftest lige så store, Tværnsnit kantet. — Stilk: kort, tyk, grøn, fint dunet; Hulen snæver, dyb, kun med Spor af Rust; en Svulst trykker undertiden Stilken. — Hud: guldgul som hos Gul Gråstener, Solsiden hos solbeskinnede Frugter med tynd rød Dækfårve, hvori Spor af smalle Striber, de fleste Frugter dog uden rødt; Punkter fine med mat, smal Hov, lidet kendelige; små Rustfigurer træffes. Kraftig Gråstenerlugt. Svagt fedtet. — Kærnehus: lille i Omkreds, Aksen vid, Rum smalle, éns tilspidsede mod begge Ender, Vægge sprængte, fint fildede; Kærner små, lysebrune, næsten alle golde, — Bægerrør: en Kegle, Tråde lidt under midtstillede, Griffel halvkløvet, svagt håret i Delingsstedet. — Kød: hvidt med gult Skær og gule Årer, lidt fastere end Moderens, Smagen som hos denne. — Modningstid og Værd som Moderens.

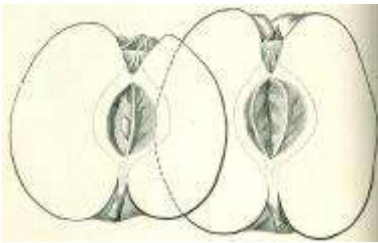

Fig. 64. Faaborg Gråstener.

Viser det sig, at Sorten også under andre Forhold er tidligbærende og frugtbar, må den betragtes som en forbedret Udgave af Modersorten.

Petersgaard Graastener har hjemme i Petersgårds Have ved Kallehave. Træet er meget gammelt, rigtbærende, og denne Egenskab skal følge unge Podninger af Varieteten. Ligner Gul Gråstener, men mangler næsten altid rødt. Smagen er en meget fin, mild Gråstenersmag.

Sæbygaards Graastener har hjemme i Sæbygårds Have ved Sæby, hvor afdøde Kultusminister Fischer i sin Tid fandt den. Jeg har dyrket den i over 20 År, i Smag og Udseende ligner den Gul Gr., men den viste sig at være tidligt og årligt frugtbar.

Vallø Graastener synes kun at adskille sig fra Modersorten ved at være mere flad og lidt stærkere rødtribet. Den hører nok nærmest hjemme på Billesborg.

Gundstrup Graastener er en Alsinger, hjemmehørende i Avlsgården Gundstrups Have, en Ejendom, der tilhørte Hertugen af Augustenborg. Adskiller sig fra Gul Gr. ved en mere sød og meget fin Gråstenersmag. Der fortælles, at Hertugen betingede sig Frugten af dette Træ, når Gården bortforpagtedes. Det er Gartner A. D. Livoni i Sønderborg, som har fremdraget Sorten.

Taarnborg Graastener har jeg ikke været i Stand til at skælné fra Gul Gråstener.

Fra Korsør og Helsingør Planteskoler udbydes to nye Sorter, som skal udmærke sig ved at være meget tidligt og meget rigtbærende. Viser det sig, at en sådan tidligbærende Varietet også beholder denne gode Egenskab andre Steder, •da er alle andre Varieteter overflødige. De nævnte to skal dog ikke være Frøsorter.

— Gul Gråstener har den Egenskab, at Træet undertiden frembringer »Sport«-Variateter, en Gren kan på samme Træ give Frugter af et næsten ukendeligt Udseende, oftest langt stærkere dækfarvet. Den bedst kendte af disse er **Rød Graastener**, men da den er kommen frem i Nærheden af Lübeck, hører den ikke hjemme blandt danske Varieteter.

En sådan stærk farvet Sport findes på et Træ ved Hovedgården Knabstrup i Holbæk Amt, hvorfor den kunde kaldes **Knabstrup Graastener**. Alle Frugter på den ene halve Del af Kronen er altid stærkt rødfarvede som på Rød Gr.

En anden rød Sport blev fundet 1879 i Holsteinborg Have. I Toppen på et gammelt Gråstenertræ bar en lille Gren 7—8 aldeles mørkerøde Frugter af Farve som en stærkfarvet Rød Astrachan. Den er senere bragt i Handelen under Navnet **Blodrød Gråstener**. Den synes dog ikke at være fuldt konstant.

Her i Landet træffer man, foruden de her omtalte, på Sommergråstener, Vintergråstener osv. Hvad jeg har lært at kende heraf, har enten intet haft med Gul Gr. at gøre eller **har** måttet indordnes under Kategorien »Uægte Gråstener«.